

ХҒТАР 03.20.00

**АҚМОЛА ОБЛЫСЫНДАҒЫ ЗҰЛМАТ ЖЫЛДАР ҚАСІРЕТІ ҚАЛАЙ
ЗЕРТТЕЛУДЕ: МІНДЕТТЕР МЕН ТҮЙІНДІ МӘСЕЛЕЛЕР****Сейтқасымов Аманбай Асылбайұлы^{1*}**

¹Тарих ғылымдарының кандидаты, доцент, Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті ректорының кеңесшісі. Қазақстан, Көкшетау қ. E-mail: pvch_1@mail.ru

*Автор-корреспондент

Түйіндеме. Мақалада өткен ғасырдың 20-30 жылдарында Есіл-Көкше өңірінде орын алған ашаршылық жағдайы сипатталады. Аталмыш тақырып арнайы ғылыми деңгейде көп зерттелген жоқ. Қазіргі Ақмола облысының территориясы басында Омбы облысының кейін, Қазақ Автономиялық Республикасы құрылған соң Ақмола, Қарағанды, Солтүстік Қазақстан, Көкшетау облыстарының құрамында әр жылдар болған. Дереккөздеріне қарағанда өлкеде осы жылдары аштыққа байланысты біршама іс-шаралар іске асырылған. Аштыққа ұшырағандарға көмек комитеті, балалар үйлері, арнайы қор т.б. ашылған. Кезінде аштық туралы белгілі қазақ халқымыздың белгілі ақыны Мағжан Жұмабаев, бірқатар қоғам қайраткерлері жазған. Тарихымыздың Ақмола өңіріне қатысты аз зерттелген беттері әлі де зерттеуді қажет етеді.

Кілт сөздер: саяси-әлеуметтік эксперименттер, посткеңестік, тоталитарлық саяси режим, ГУЛАГ, репрессия, ОГПУ «үштігі», халық жаулары.

МРНТИ 03.20.00

**КАК ИССЛЕДУЕТСЯ ИСТОРИЯ ПОЛИТИЧЕСКИХ РЕПРЕССИЙ
В АКМОЛИНСКОЙ ОБЛАСТИ: ЗАДАЧИ, ПРОБЛЕМЫ****Сейтқасымов Аманбай Асылбаевич^{1*}**

¹Кандидат исторических наук, доцент, советник ректора Кокшетауского университета имени Ш. Уалиханова. Казахстан, г. Кокшетау. E-mail: pvch_1@mail.ru

*Автор-корреспондент

Аннотация. В статье описывается ситуация голода, произошедшего в 20-30-е годы прошлого века в Ишимско-Кокшетауском регионе. Данная тема не изучена на специальном научном уровне. Известно, территория современной Акмолинской области после образования Казахской автономной республики была в составе Акмолинской, Карагандинской, Северо-Казахстанской, Кокшетауской областей. По данным источников, в крае за эти годы реализовано немало мероприятий, связанных с голодом. Открыты комитет помощи голодающим, детские дома, специальный фонд и др. В свое время о голоде писал известный казахский поэт Мағжан Жұмабаев, ряд общественных деятелей. Малоизученные страницы нашей истории, относящиеся к Акмолинскому региону, требуют дальнейшего изучения.

Ключевые слова: политико-социальные эксперименты, постсоветский, тоталитарный политический режим, ГУЛАГ, репрессии, «тройки» ОГПУ, враги народа.

IRSTI 03.20.00

**AS THE TRAGEDY OF DIFFICULT YEARS IS INVESTIGATED
IN AKMOLA REGION: TASKS AND KEY ISSUES****Seitkasymov Amanbay Asylbaevich^{1*}**

¹ Candidate of historical sciences, associate professor, advisor to the rector of Kokshetau University. Kazakhstan, Kokshetau. E-mail: pvch_1@mail.ru

*Correspondent author

Abstract. The article describes the situation of famine that occurred in the 20-30s of the last century in the Ishim-Kokshetau region. This topic has not been studied at a special scientific level. It is known that the territory of the modern Akmola region after the formation of the Kazakh Autonomous Republic was part of the Akmola, Karaganda, North Kazakhstan, Kokshetau regions. According to sources, many famine-related activities have been implemented in the province over the years. The committee for famine relief, orphanages, a special fund, etc. have been opened. At one time, the famous Kazakh poet Magzhan Zhumabayev, a number of public figures wrote about the famine. The little-studied pages of our history related to the Akmola region require further study.

Keywords: political and social experiments, post-Soviet, totalitarian political regime, Gulag, repression, United State Political Administration (USPA), enemies of the people.

Кіріспе. Мемлекет Басшысы Қасым-Жомарт Кемелұлы Тоқаев өз сөздерінің бірінде «Біз үлкен террордың» кеңес үкіметі аумағындағы халықтарға қандай орасан зор шығын келтіргенін ұмытқан жоқпыз. Қуғын-сүргін жылдары Қазақстанға Кеңес Одағының түкпір-түкпірінен бес миллионнан астам адам жер аударылған болатын», - деді. Осыған байланысты өткен жылы құрылған мемлекеттік комиссияның тапсырмасымен өңірімізде Саяси қуғын-сүргін құрбандарын ақтау жөніндегі комиссия құрылып, өз жұмысын бастады. Мақсатымыз кеңестік кезеңдегі қасірет құрбандарының барлық санаттарына қатысты тарихи әділеттілікті қалпына келтіру, әлі де ашылмаған, зерттелмеген ақтаңдақтарды анықтап әділ бағасын беру болып табылады.

Талқылау. Қазақ Елі тарихындағы, оның ішінде Қазақ Республикасы кезеңіндегі таяу тарихымыз XX ғасырдағы тарихымыздың ең бір қайшылықты, күрделі дәуір және әлі де болса өз дәрежесінде қазіргі заманғы тарих ғылымы жеткен теориялық және методологиялық зерттеу елегінен өтіп, өз бағасы мен лайықты ғылыми тұжырымды бағасын ала алмай келе жатқан өткеніміздің тұтас бір кезеңі болып саналады.

Өткен XX ғ. қазіргі тарих ғылымы тұрғысынан қарағанда түрлі солшыл идеялар мен олардың негізінде жасалған адамзат баласына өлшеусіз қайғы-қасірет әкелген лениндік-сталиндік, маоистік, герман және итальяндық фашизм сияқты саяси-әлеуметтік эксперименттер жасалынған аса бір ауыр зардапты зобалаң ғасыры деп сипатталынады. Әсіресе, оның зардабын кәрі құрлық Еуразия елдері Атлант мұхитынан Тынық мұхиты аралығындағы халықтар қатты тартып, оның салқыны Латын Америкасы елдері мен кейбір Африка елдеріне дейін тигенінінің куәсі болып отырмыз.

Қазіргі заманғы өркениетті қоғамы мен демократиялық басқару жүйесі дамытылған елдерде осындай жағдайлардың қайталанбасына кепілдік беретін сенімді азаматтық қоғам мен экономикалық-әлеуметтік негіздер қалыптастырылған.

Посткеңестік елдер қатарында бұл үдерістен Қазақстан да шет қала алмайтындығы түсінікті. Неғұрлым өткеннің «сарқыншақтарынан» арылар болсақ, соғұрлым Қазақстанның бар әлем елдері бет алған өркениетті даму жолына түсу мүмкіндігі арта бермек.

Осындай сипаттағы өткен таяу тарихымызға қатысты ғылыми-дәйекті тұжырымдар жасауға бет бұру, тек қана Қазақстанның тәуелсіз, егеменді ел болуының арқасында қана мүмкін болып отыр. Мемлекеттік хатшы Қырымбек Көшербаев былай айтқан еді: «Ұлтын ұшпаққа шығаруды ойлаған, жұртын жетілдіруді көксеген, сол үшін тар жол, тайғақ кешуден өтіп, айдауға түсіп, қамалып, сотталып, атылып кеткен ардақтыларыңды саяси тұрғыдан да, құқықтық жағынан да ақтап, адал атын сақтап, олардың күрескерлік өмірінің шын бағасын беру Тәуелсіз мемлекеттің ғана қолынан келеді».

Коммунистік режим бұғауынан енді ғана босаған еліміз – тәуелсіздіктің алғашқы жылдарынан бастап осы бағытта елеулі қадамдар жасады. Ең алдымен, уақыты жетіп тозған советтік-коммунистік дәуірдің идеологемдерінен арылу қажет етеді. Осы орайда, аталмыш бағыттағы жұмыстардың методологиялық негіздемесіне айналған Елбасымыз Н. Назарбаевтың бастамасымен бірнеше маңызды құжаттар қабылданды. Атап айтқанда, 1993 жылғы «Жаппай саяси қуғын-сүргін құрбандарын ақтау туралы заң», сондай-ақ, 1997 жылы Президент Жарлығымен «31 мамыр күнін саяси қуғын-сүргін құрбандарын еске алу күні» ретінде белгіленуі еді. (Жаппай саяси қуғын-сүргін құрбандарын ақтау туралы Қазақстан Республикасының Заңы, 1993: 2).

Материалдар мен әдістер. Зұлматты жылдарға ғылыми әрі саяси баға беру ісі бұрынғы КСРО құрамында болған елдерде әрқилы форматта, өздерінің тарихи тағдыр ерекшеліктеріне байланысты жүргізілуде. Егемен Еліміздің отыз жылдығы қарсаңында осы мәселедегі жұмыстардың түбегейлі бір арнаға түсуіне зор ықпал еткен маңызды құжат – Президент Қасымжомарт Тоқаевтың 2020 жылдың мамырындағы сталиндік репрессия құрбандарын толық ақтау туралы Үндеуінің жариялануы, артынша мемлекеттік комиссияның құрылып, ол комиссияның нақты құзыреттілігінің бекітілуі дер едік. Себебі, осы уақытқа дейін репрессияға ұшырағандардың толық санаты қамтылмай келді. Президент өз үндеу сөзінде Қазақстанға 5 миллионнан артық адам жер аударылып, депортация мен репрессияға ұшаратылғанын атап өтті. Осы ретте, Қазақстанның сталиндік ГУЛАГ жүйесіндегі нақты орны да әліде айқындалмаған деуімізге болады. Сондай-ақ, Қазақстанда жүргізілген ұжымдастыру салдарынан туындаған репрессиялар мен аштық пен елден аластау құрбаны болған 3 миллионнан астам халықтың тағдыры ендігі жерде ғалымдарымыздың жүйелі зерттеу нысанына айналып отыр.

КСРО – да отызыншы жылдары орныққан тоталитарлық саяси режим 1937 жылы бұрын-соңды, болып көрмеген, бүкіл елді жаппай қамтыған саяси жазалаулар науқанын жүргізді. Бұл жазалауларға негіз болған Коммунистік партияның 1936 жылғы желтоқсан Пленумы мен 1937 жылғы ақпан-наурыз пленумында И. В. Сталин мен оның айналасындағылардың «екіжүзділердің, халық жауларының бәрінің тамырын шауып, жойып жіберу» қажеттігі туралы нұсқауы берілді. КСРО – ның ұлттық республикаларындағы 1937–1938жж. жазаланғандарға стандартты «ұлтшыл-фашистер», «жапон тыңшысы», «троцкийшіл – халық жаулары» деген сияқты ойдан құрастырылған айыптаулар тағылды.

Зерттеу нәтижелері. Осы орайда айтарымыз Ақмола облысы, Есіл-Көкше өңірінде де орын алған оқиғалар, жазалау шаралары, айыптаулар мен жапасыз

әрекеттер де толыққанды зерттеулерді қажет ететіні сөзсіз. Бұл ретте облыстың аумақтық құрылымының да әр уақытта біршама өзгеріп отырғанын да ескеруіміз қажет. Айталық қайбір жылдары облыстың жері Солтүстік Қазақстан, Қарағанды облыстарының құрамында болып, ал 1944 жылы Көкшетау облысының бөлініп шыққаны белгілі. Осы ретте зерттеушілерге көршілес облыстардың архивтеріне бару, Ресейдің Омбы облысындағы қорлардағы құжаттармен танысу, аудандарға арнайы экспедициялар ұйымдастыру көзделіп отыр. Маусым айындағы Бурабай, Шортанды аудандарындағы жұмыстың нәтижесінде ғана біздерге беймәлім жиырмаға жуық жапа шеккендердің есімдері белгілі болды. Қазіргі уақытта аталмыш тізім бойынша дәлелдеу шаралары қолға алынып, қажетті құжаттар іздестіріліп жатыр. Ақмола облыстық архиві шығарған «Ақмола облысында 1938-40 жж. мен 50-ші жж. басында жаппай саяси қуғын-сүргінге ұшырағандар кітабында» көптеген мәліметтер жинақталған (Сейткасымов, 2021: 5). Сол архивтегі ҰҚК-нің мәліметтері бойынша барлығы сот орындары және басқа да органдар арқылы 5400 адам әйгілі 58 баптың 10-шы тармағы арқылы, яғни Кеңес үкіметіне қарсы үгіт –насихат және бүлдіру әрекеттерін жасағаны үшін айыпталған, ал олардың үштен бірі ату жазасына кесілген. Қазірдің өзінде біз мемлекеттік архивтердегі қорлардан 2511 ақталған азаматтарға, 2373 ақталмаған адамдарға мәлімет жинап үлгердік. Сонымен қатар, 1920-23 жылдарға жататын Кеңестік жұмысшы-шаруа милициясына қатысты қорлардан ешқандай кінәсіз, жала жабылып айдауға немесе ату жазасына кесілген 250 адамның істері қазір сараптамалық айналымға түсіп отыр. Осы ретте байлар мен кулактар жөнінде, оларды сайлауға қатысу, дауыс беру құқықтарынан айыру, кеңестік билікке қарсылық көрсету туралы айыптаулар, күшпен қоныс аударылған неміс, кәріс, шешен-ингуш халықтарының тізімдері табылып отыр. Әрбір табылған құжатқа арнайы парақ толтырылып, кесте бойынша ақпараттар енгізілуде. Қолдағы көне қағаздардан адам тағдырының тәлкекке түсіп, жасанды істердің қалай толтырылғанын көруге болады (Ақмола облыстық ішкі саясат басқармасының ақпараттық есебі, 2021: 3).

Жер-жерде «ашық» сот мәжілістері өткізіліп, оларда сотталғандардан қажетті «мойындаулар» зорлап алынды. «Халық жауларының» негізгі көпшілігінің тағдыры КСРО Жоғарғы соты әскери коллегиясының «үштігінің» мәжілісінде шешілді. Осы жылдары Ақмола облысында ең алдымен алаш қайраткерлері Жұмағалы Тлеулин, Мағжан Жұмабаев қатарлы адамдар, одан кейін Кеңес үкіметін құрысқан Әбілқайыр Досов, Сәкен Сейфуллин, Мәскеуде 1933 жылы белгісіз жағдайда қазаға ұшыраған Смағұл Сәдуақосовтың туыстары да саяси қуғын-сүргінге ұшырады. Көкшетаудағы ескі қазақ зиратында сталиндік қуғын-сүргіннің ең жас құрбандарының бірі Сәкен Сейфуллиннің Аян деген баласы жерленген. Қазірдің өзінде Көкше жерінде қызмет істеген 30-шақты Алаш қайраткерлерінің есімдері белгілі болып, олардың қатарында Біләл Малдыбаев, Сейітбаттал Мұстафин, Темірболат Телжановтер бар (Нұрахмет, 2021: 17).

Репрессиялар әсіресе бүгінде мемлекет құрушы ұлт болып отырған қазақ халқының ұлттық болмысына өзінің аса зардапты зиянын тигізді. Сталиндік тоталитаризм тұсында репрессия қазақ зиялыларының бір емес, бірнеше буынын бірдей отап кетті. Аталмыш алапат Ақмола облысы тұрғындарын айналып өткен жоқ. Ақмола облысында ГУЛАГ-тың Алжир және Карлаг сияқты ірі лагерлері болғанын да естен шығармауымыз керек.

Ақмола облысы бойынша жаппай сталиндік коммунистік репрессияға ұшырағандардың 62,5% 1930-40 жылдардың үлесіне тиеді, барлығы 3360 адам.

Соғыстың басталуына байланысты репрессиялар сәл бәсеңдегенімен, 1940-50 жылдары репрессиялық жазалаулар 30-шы жылдардан кем түскен жоқ, олар 2065 адамға жеткен.

Жазаланғандардың ұлттық құрамына келсек, орыстар 1708 адам –немесе 31,6%, қазақтар 1200 адам – 22,3%, немістер-820- 15,2 %, украиндар – 760-14,1 %, оның ішінде қарапайым шарулар 1850 адам, жұмысшылар – 1280 адам, қызметкерлер 1150 адам болған. 2750 адамның ғана бастауыш білімі болған. Сауатсыздар 1100 адамға жеткен. Орта білімділер-910 адам, жоғары білімділер небары 750 адамды құраған.

Осы жоғарыда аталған кітаптан мынандай қарапайым адамдардың есімдерін көруге болады: Карбан Василий Давыдович, Макинка селосының тұрғыны, 58-шінің 10-шы тармағымен 10 жылға еңбекпен түзеу лагеріне (ИТЛ) жіберілген. Күнпейісов Әлпейіс Молотов ауданы, Ленин ауылдық советі, 1937 жылы желтоқсанда осы баппен, Кунгурцев Терентий Виссарионович Арықбалық ауданы Имантау ауылының тумасы, 58-шінің 11-ші тармағымен үштіктің ұйғарымымен 10-жылға ИТЛ жазаға кесілді. Осындай есімдерді көптеп табуға болады. Олардың басым көпшілігі Троцкийдің кім ененін, Жапонияның қай жерде орналасқанынан хабарсыз, саясаттан тыс жүрген қарапайым халықтардың өкілдері болатын.

Жоғарыда атап айтқанымыздай, Қазақстан оның ішінде Ақмола облысы сталиндік-тоталитарлық жүйе репрессияға ұшыратқан халықтың жаппай жер аударылып келген жерінің бірі саналады, әйгілі Алжирден басқа олардың арнайы «нүктелері» мен филиалдарын әлі де анықтай түсуді қажет етеді. Соңғы зерттеулер барысында мәлім болып отырған Жолдыбай, Степняк, Приречное сияқты елді мекендердегі орын алған, әлі де белгісіз репрессия мен депортация құрбандарын толық анықтау, ақтау міндеттері тұр.

ІІІ. Уәлиханов атындағы университет ғалымдарынан бүгінгі таңда бірнеше бағыттар бойыша жұмыс топтары құрылып жұмыс жасауда.

Мәселен, жаппай ұжымдастыру мен бай-кулактарды тап ретінде жою, жер аударуға байланысты бұрындары ашылмай келген архив материалдарын зерттеу жүргізілуде. Ақмола облыстық архив қорында келесі мәліметтерді кездестіруге болады: «Абенов Шаймерден 35 жаста, әкесі Әбен 62 жаста, бір қызы, інілері Шайғали-22 жаста, Молдағали 18 жаста. Көкшетау ауданының «Желтау» сельсоветіне қарасты «Игілік» колхозында қоймашы болып келген, ОГПУ дің үштігінің анықтауынша, 1917 ж. дейін би атанып, 300-400 бас ірі малы, 200-300 бас ұсақ малы 5-6 батрақтар мен арнайы ұрылар тобын ұстаған. Ақбандыларға көмектескен ағасы Жүкен қызылдарға қарсы соғысып, оққа ұшқан. Осы отбасы мүшелері ауданнан тыс жерге жер аударылуға, сайлау құқынан айырылуы керек нағыз бай-кулак элементі деп танылып «дәлелденген». Іс құпия санатына жатқызылған. Немесе, Ақбердин Хамит – ұлты өзбек. Көкшетау қаласының Красная көшесі 26-шы үйде тұрған. Революциядан кейін 1928 жылға дейін «80 жылқысы, 10 өгізі, 6 сиыры болған батрак ұстаған қанаушы». 1928 жылы 400 рубльге жеке салық төлеуге кесілген. Ал 1930 ж. малын жасырғаны үшін сотталған. ОГПУ «үштігі» шешімімен бай-кулақтығы, қанаушы элемент екендігі дәлелін тауып, сайлау құқынан айырылған. Құлықпен өз шаруашылығын өзі таратып, жойған. Колхоз құрылысына кедергі жасап, совет үкіметінің барлық саяси – шаруашылық науқандарына қарсылық көрсеткен. Колчак армиясы мен ақбандыларға материалдық көмек берген. Іс құпия делініп, Ақбердин Хамит Көкшетау ауданынан көшіріліп жер аударылған. Құжатта былай деп жазылған: «1932 жылдың 27 –ші июнінде 1932. Көкшетаулық бай Ақбердин Х. ұсталды. Этаппен Көкшетаудан жер аударылуы тиіс», - деп 1932 жылғы 29-шы июньде ОГПУ-дің арнайы шешімі

шығарылған. Сол кездегі бір ғана Көкшетау ауданы мен қаласынан мыңдаған адам ауданнан тыс жерлерге күшпен көшірілген. Революцияға дейін немесе 1928 жылға дейін күнкөрістік деңгейдегі мал-мүлкі, егін себетін егістік көлемі болғаны үшін ғана бай-кулақ элементі ретінде жоюға жатқызылған тап өкілі ретінде танылып отырған. Соның мыңдаған мысалының бірі - Көкшетау ауданы Алексеевка селосының тұрғыны Алейников Александр, ұлты украин. Тұтқынға алынғанда 29 жаста болған, әйелі, 10 жастағы бір қызы бар. Айыбы революцияға дейін 25-30 бас ірі қара малы, 9 пар өгізі, 100 га егістігі, үш соқасы, бір бричка арбасы, 15-лабогрейкасы болған. Ал 1928 жылы бар малынан құтылып, колхозға бір сиыр мен бір бас жылқымен кірген. Істі Көкшетау ауданы атқару комитетінің президиумы қарап, 1932 жылдың 25 ақпанында жаппай ұжымдастыру негізінде бай-кулақ элементі екендігі анықталып, сайлау құқығынан айырып, «ауданнан тыс жерге көшіріп жіберілсін» деген шешім қабылданған (Сейтқасымов, 2021: 101).

Бәрімізге белгілі, 2007 жылы 31 мамырда еліміздің Тұңғыш Президенті Н.Ә. Назарбаевтың тікелей бастамасымен облыс аймағында «АЛЖИР» мұражай-мемориалдық кешені ашылып, зұлмат жылдар құрбандарының рухына тағзым етілді. Кейін, 2013 жылы осындай ескерткіш облыс орталығы Көкшетауда, бірқатар елді мекендерде де ашылды. Облыс әкімі Ермек Маржықпаев, комиссияның кезекті бір отырысында Көкшетау қаласында репрессия құрбандарына мұражай ашу туралы тиісті органдарға арнайы тапсырма бергенін айтып кеткен жөн. Бұл игі іс қазіргі уақытта қолға алынуда. Жалпы жұмыстар кешенді түрде жоспарға сәйкес өтіп жатыр. Көзі тірі көнекөз қариялар мен куәгерлерді тарту, арнайы әлеуметтік желі, байланыс телефондары ашылып, еріктілерді пайдалану, арнайы электрондық база құрылып, ғылыми-зерттеу жұмыстарының нәтижесі бойынша және тың деректердің шығуына байланысты, саяси ақталмаған жерлестеріміз туралы көп томдық «Азалы кітап» жинағын шығаруда жоспарға еніп отыр. Зеренді ауданының Приречное селосының жанынан жаппай атылғандардың орны табылып отыр. Тарихи-мәдени мұраларды қорғау орталығымен облыстық тарихи – өлкетану мұражайы осы істі қолға алып, арнайы реестрге кіргізіп картасын жасауда.

Бүгінде жасы сексеннен асқан, кезінде аудан, облыс көлемінде лауазымдық қызмет атқарған, қалалық ардагерлер Кеңесінің төрағасы Шияп Шарапұлы Алиев ақсақалды сөзге тартқанда былай деп еді: «Кезінде халық арасында кең танымал, Көкшетау шаһарының бас имамы, ғұлама дінтанушы, Науан хазіреттің баласы Қазезтай молла да отызыншы жылдары нахақтан бас бостандығынан айырылып, жауапқа тартылып, Шуға жер аударылады. Мойынды-Шу темір жол құрылысына қатынасады, кейін 1955 жылы айдаудан келіп Петропавл, Көкшетау жағында жұмыс істеген, көп қуғын көрген кісі еді, сол кісіні ақтау қажет». Міне осындай беті ашылмаған жұмыстар әлі де баршылық. Жуырда ғана университетіміздің түлегі, филолог Ерден Нұрахметтің «Алаш арысы Біләл Малдыбайұлы» атты кітабы шықты, өңірлік комиссияның сараптамасынан өтіп, тұсаукесері болды. Осыған байланысты жұмыс тобы Көкшетаулық алаш қайраткерлерінің нақты тізімін анықтау, жаппай жазаға ұшыраған жерлерге естелік белгілер қою, Ақмола-Көкшетау жерінен «іш жаққа», яғни Ресейге ауғандардың естелігін шығару, ұлттық-мәдени орталықтар арқылы осы өңірге жер аударылғандарға қатысты жинақ, қажет болса фильм, фотоальбомдар жасау, айтулы тұлғаларға арнап басылымдар дайындау, кезінде жойылып, талан-таражға түскен діни ошақтардың (мешіт, медресе, шіркеу) орындарын, халық толқулары болған жерлерді анықтау істерін қолға алып отыр.

Ғылыми-бұқаралық жұмыстар мен саяси қуғын-сүргін құрбандарын ақтау жұмыстарын үйлестіру үшін университет ішінен өңірлік Жобалық кеңсе ашылды. Барлық бағыттағы атқарылып жатқан жұмыстар осы орталық арқылы топтастырылып, сараптамадан өтеді, ақпараттық анықтамалар дайындалады.

Жұмыс тобына мүше болған ғалымдардың бәрі де ғылыми, кәсіби деңгейі жоғары, этикалық, әдістемелік, саяси тұрғыдан сауаты, жауапкершілігі бар, жүйелі де саналы түрде осы қиын да күрделі, бір жағынан құпиясы мен қызығы да бар шаруаны меңгерген адамдар. Олардың бәрімен әртүрлі деңгейде қажетті сұхбаттар, арнайы семинарлар өткізілді. Негізгі ұстаным, қағидатымыз – тарихи шындық, ғылыми негіз болуға тиісті екенін бәріміз де түсініп отырымыз.

Қорытынды. Ақмола облыстық архиві мен басқа да архив, статистикалық қорларда мыңдаған адамдардың сталиндік тоталитаризм құрбандарының хатқа түскен мәліметтері жинақталған. Солтүстік өңір, оның ішінде Ақмола облысында кеңестендіру мен жаппай ұжымдастыру науқанына қатысты халық қозғалыстары мен көтерілістері жиі болып өткен. Бүгінгі күнде ол адамдардың есімдерін, тағдырын анықтау зерттеушілердің міндеті. Ал 1920-шы және 1932 жылдардағы аштық зұлматы кезінде Солтүстік Қазақстанда жергілікті қазақ халқының өкілдері төтенше қырғыншылыққа ұшырағаны мәлім. Кейбір зерттеушілер пікірінше Солтүстік өлке қазақтарының 75-76 % аштық құрбанына айналды деген деректің нақтылығын анықтай түсу, қаншамасының Түмен мен Қорған, Новосібір, Омбы мен орыс Алтайына көшкенін анықтау қажеттілігі туып отыр. Ол үшін біздің зерттеушілеріміз Қазақстан архивтерімен шектеле алмайды. Сол себепті де Қазақстанмен көрші Ресей өлкелерінің архивтерінде жұмыс істеуге тура келеді.

Қазақ Республикасы тарихындағы зұлматты-зобалаң жылдар тарихын неғұрлым толық, дәлел-дәйекті ғылыми тұжырымды негізде жазылуы үшін бұрынғы КСРО елдері тәжірибесін пайдалана отырып, өзіміздің тарихи-зерттеу жолымызды қалыптастыру үстіндеміз. Бүгінде, осы қоғам мен мемлекетіміз үшін аса маңызды болып отырған іске барлық Отандық ғалымдар жұмылдырылған, осы ретте Ш. Уәлиханов атындағы университеті зерттеуші ғалымдары да осы бір парызы мен қарыздық құны жоғары іске өз үлестерін қосуда.

Әдебиеттер мен дереккөздер тізімі:

Ақмола облыстық ішкі саясат басқармасының ақпараттық есебі. 2021 жыл, 7 маусым

Жаппай саяси қуғын-сүргін құрбандарын ақтау туралы Қазақстан Республикасының Заңы. 1993 жыл, 14 сәуір, № 2200

Нұрахмет Е. Алаш арысы – Біләл Малдыбаев. – Нұр-Сұлтан: Зерттеу Baqbergen ЖК, 2021. – 146 б.

Сейтқасымов А. В судьбе семей – трагедия народа // Акмолинская правда. – 2021–29 мая, № 58. – С. 4

Сейтқасымов А. Ақмола губерниясындағы ажал араны // Егемен Қазақстан. – 2021 – 28 маусым, № 120. – С. 13.

Сейтқасымов А. Как исследуется трагедия сталинских лет в Акмолинской области: задачи и ключевые вопросы // Ақмола облысы бойынша 1920-1950 жылдарындағы қуғын-сүргінге байланысты ғылыми-зерттеу жұмысы және архивтік құжаттарды саяси-құқықтық бағалау. Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция

материалдары жинағы. Көкшетау–Зеренді, 23 қараша 2021. Уәлиханов атындағы Көкшетау университеті, 2021. – 183.

References

Aqmola oblystyq ıshkı saiasat basqarmasynyń aqparattyq esebı [Information report of the Department of internal policy of Akmola region]. June 7, 2021 (in Kazakh)

Jappaı saiasi quǵyn-sürgin qırbandaryn aqtau turaly Qazaqstan Respublikasynyń Zańy [Law of the Republic of Kazakhstan on rehabilitation of victims of mass political repression]. April 14, 1993 № 2200 (in Kazakh)

Nurakhmet E. Alash aysy – Bilal Maldybaev [Arys of Alash – Bilal Maldybayev]. – Nur-Sultan: IP Baqbergen Research, 2021. – P. 146 (in Kazakh)

Seitqasymov A. V südbe semeı – tragedia naroda [In the fate of the family – the tragedy of the people] // Akmolinskaia pravda. – 2021– 29 maia (58). – S. 4

Seitqasymov A. Aqmola guberniasyndaǵy ajal arany [Death in Akmola province] // Egemen Qazaqstan. – 2021 – 28 mausym (120). S.13 (in Kazakh)

Seitqasymov A. Aqmola oblysyndaǵy Stalındık jyldar tragedıasy qalaı zerttelýde: mindetteri men ózekti máseleleri [How the tragedy of the Stalinist years is investigated in the Akmola region: tasks and key issues] // Aqmola oblysy boıynsha 1920-1950 jyldaryndaǵy kúǵyn-súrginge bailyasty ǵylymı-zertteı jumysy jáne arhıvtik qujattardy saıai-quqyqtyq baǵalaı. Halyqaralyq ǵylymı – tájiribelik konferensia materialdary jınaǵy. Kókshetaı–Zerendi, 23 qarasha 2021. Ýalıhanov atyndaǵy Kókshetaı ýnıversiteti, 2021. – 183 (in Russian)